

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ביצה

פרק שני

סוגיה ג: עירוב לאדם אחר

נכתב בסייעתא דשמיא

על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ

ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

© כל הזכויות שמורות למחבר

מהדורה ראשונית ללא הגהה

סוגיה ג: עירוב לאדם אחר

רקע

הגמ' דנה האם ניתן לעשות עירוב לאדם אחר שלא מדעתו, ומתי.

מקורות

- א. גמ' טז: "אמר רב הונא אמר רב עירובי תבשילין צריכין דעת...לכולי עלמא שרי לדידך אסור"
- ב. רש"י ד"ה עד תחום שבת, לדידך אסור
 רי"ף ח--ט. "אמר רב הונא אמר רב עירובי תבשילין צריכין דעת... לדידך אסיר"
 בעל המאור ט. באלפס
 ר"ן ח--ט. ד"ה אמר רב הונא, ההוא
 רא"ש סי' ג
- שיטה מקובצת ד"ה פשיטא, ואומר עירובי תבשילין
 מאירי ד"ה עירובי תבשילין, וחכמי צרפת
 ג. רמב"ם הל' שביבת יום טוב פ"ו הל' ו-ז
 ד. שו"ע סי' תקכז סע' ז-יב ומשנה ברורה

שיטה מקובצת ד"ה פשיטא, ואומר עירובי תבשילין

פשיטא דעת מניח בעיניו. פירוש דבעיניו שיהא דעתו לערב ולזכות לאחרים בשעת הנחה. דעת מי שהניחו לו בעיניו או לא בעיניו. פירוש בעיניו שימלך בו אם ירצה בעירובו או לא. וא"ת והא זכות הוא לו וזכין לאדם שלא בפניו ומאי קמיבעיא ליה. תרץ רב אחא ז"ל דכיון שאין צריך כזית לכל אחד ואחד פחות מכזית לא חשיבי זכות. והקשה הריטב"א דמכל מקום הרי זוכה על ידי כן שיוכל לתקן צרכו לשבת. ותירץ ז"ל דכיון דאין עירוב זה אלא להיכרא שיברור מנה יפה לשבת אי נמי שידע שאין מתקנין מיום טוב לשבת הוה סלקא דעתין [דבעיניו] שידע בו הזוכה מבעוד יום דאי לא לא הוי היכרא. ואתינין למיפשטא מדשמואל דאין צריך דעת מי שהניחו לו דהא שמואל מערב אכולה נהרדעא ומסתמא לא היה מודיע לכל מבעוד יום קודם שיניח. אי נמי והוא הנכון דפשטינן לה מדר' יעקב בר אידי שהיה מכריז ביום טוב מי שלא הניח עירובי תבשילין יבא ויסמוך אדידי דאלמא משמע דאף על פי שלא היו יודעים מבעוד יום קודם שיניחו הוי עירוב ובלבד שיודיעם למחר קודם שיכינו כלום. וכן המנהג שאין מודיעין לקהל ליל ערב יום טוב קודם הנחה אלא ליל יום ששי קודם הכנה.

ואומר עירובי תבשילין מונחים עד תחום שבת. פירש רש"י דלעומדין חוץ לתחום לא היה דעתו מן הסתם ולא עלה על לבו לזכותם. פירוש לפירושו ואפילו יכולין לבא על ידי עירוב או בורגנין. ונראה מדבריו ז"ל שאם התנה בפירוש שהוא מזכה לאותן שחוץ לתחום שהן יכולים לבא מהני תנאו וכן דעתו של הרא"ה.

מאירי ד"ה עירובי תבשילין, חכמי צרפת

עירובי תבשילין צריך שיהא דעת מניח להוציא בו אותם שרוצה שיצאו בו ולא כונה בלבד אלא שיזכירם אם בפרט אם בכלל ר"ל שאם ירצה לזכות בו כל בני העיר או כל בני המבוי או כל בני החצר יזכירם בכלל או איזה שירצה בפרט אבל אותם שהוא מניחם עליהם אין צריך להודיעם קודם שיניחם לצרכם שהרי זכות הוא ואין להם חובה בו בשום צד וכיון שהודיעו אפילו ביו"ט עצמו שהוא עירב בשבילו מאתמול סומך עליו ומבשל ומ"מ לא יבשל עד שידע שהניחו לו עירוב ויש לו לאדם לערב על כל העיר וסומכין עליו כל בני העיר עד תחום שבת ויום טוב אומר בשחרית שכל מי שלא הניח עירובי תבשילין יבא ויסמוך שהרי אסור להם לבשל עד שידעו שהונח. חכמי צרפת הורו שאף מי שהוא חוץ לעיר אלא שעירב לו עירובי תחומין מערב יו"ט ובא לו בתוך העיר ביו"ט על ידי עירובי תחומין אף הוא סומך על עירוב של זה ובכלל בני העיר הוא ויש חולקין בדבר מפני שלא עלה על דעת המניח אלא על מי שהוא תוך תחומו אא"כ פרט כן בעירובו או שכיון דעתו לכך.

הסבר הסוגיה

אמר רב הונא אמר רב ערובי תבשילין צריכין דעת פשיטא דעת מניח בעינן דעת מי שהניחו לו בעינן או לא בעינן תא שמע דאבוה דשמואל מערב אכולה נהרדעא רבי אמי ורבי אסי מערבו אכולהו טבריא. [גמ' טז:]

הגמ' אומרת שאין חיוב שכל אחד ואחד יעשה עירוב תבשילין בעצמו, אלא אחד יכול להוציא אחרים ידי חובתם אף ללא ידיעתם. המיוחס לשיטה מקובצת [ד"ה פשיטא] שואל מדוע הגמ' הסתפקה האם יכול להוציא אחרים ללא ידיעתם, והרי זכין לאדם שלא בפניו. מתרץ בשם הריטב"א: "דכיון דאין עירוב זה אלא להיכרא שיברור מנה יפה לשבת... הוה סלקא דעתין [דבעינן] שידע בו הזוכה מבעוד יום דאי לא לא הוי היכרא".

הגמ' מגבילה את הוצאת האחרים ידי חובתם בשתי הגבלות:

א. מוציא רק אנשים הנמצאים בתוך תחום שבת.

ב. אינו מוציא פושעים.

רש"י [ד"ה עד תחום שבת, סמוך אדידין] מסביר את שתי ההגבלות הללו בהסבר אחד. ניתן לערב רק לעומדים בתחום שבת מפני ש"לעומדים חוץ לתחום לא היה דעתו של מניח עליהם, ולא עלו על לבו לזוכרן". אינו מוציא פושעים מפני "שאין דעתי על המזידין והפושעים שאינם חרדים לדברי חכמים". מעיקר הדין ניתן להוציא אף אנשים הנמצאים מחוץ לתחום ואף פושעים, אבל מן הסתם דעתו של המערב רק על האנשים שבתוך התחום ורק על על הכשרים החרדים לדבר ה'. משמע מפירושו של רש"י, שאם כיוון בפירושו לאנשים שמחוץ לתחום ולפושעים, מערב עליהם [כך מפורש בשו"ת הרשב"א ח"א ס' תרפג].

הרא"ש [סוף סי' ב, וסי' ג] אומר שלכתחילה כל אחד חייב להניח עירוב תבשילין בעצמו, ואינו יכול לסמוך על עירובו של גדול העיר. עירוב גדול העיר מיועד רק לאנשים ששכחו לעשות בעצמם עירוב. הסומך לכתחילה על עירובו של גדול העיר מוגדר כפושע, ואינו

יוצא בעירובו. מפשטות לשונו של הרא"ש משמע שחכמים הפקיעו את זכותו של הפושע לצאת בעירובו של גדול העיר.

לפי רש"י והרא"ש מי שאינו עושה עירוב בעצמו אלא סומך לכתחילה על עירובו של גדול העיר, נקרא פושע, ואינו יוצא בעירוב זה.

הסברם של רש"י והרא"ש מבוסס על ההוא סמיה דהוה מסדר מתניתא קמיה דמר שמואל [טז:]. בשנה הראשונה מר שמואל הוציא אותו בעירובו, בשנה השניה מר שמואל אמר לו שהוא פושע, ואינו יוצא בעירובו. על הסברם של רש"י והרא"ש קשה, אם ההוא סמיה פשע בתקנת חכמים מדוע היה עצוב בשנה השניה. בשלמא בשנה הראשונה, שלא ידע שהוא יכול לצאת בעירובו של מר שמואל היה עצוב, שאינו יכול לבשל לשבת, אבל בשנה השניה שידע שיוצא בעירובו של מר שמואל, והוא פשע בתקנת חכמים מדוע היה עצוב [רש"י והרא"ש כנראה מסבירים שאף רשלנות מהוה פשיעה. ההוא סמיה היה עצוב מפני ששכח לקיים דברי חכמים, אבל שכחה כפולה אינה מהוה שגגה אלא רשלנות, ודינה של רשלנות כדין פשיעה].

מכח קושיה זו מפרש, כנראה, הר"ן [ט. באלפס ד"ה ההוא] פירוש אחר: "כיון דעציבת גלת אדעתך שאינך רוצה לסמוך בשל אחרים ולא הנחת ואף אני אין דעתי על פושעים שאינן רוצים לסמוך עלי". מפירושו של הר"ן משמע שניתן לכתחילה לסמוך על עירובו של גדול העיר, אבל ההוא סמיה לא רצה לסמוך על עירוב זה, ולכן אינו יוצא בעירוב של גדול העיר.

פירוש הר"ן, שניתן לכתחילה לסמוך על עירובו של גדול העיר, מופיע גם בפירושו של בעל המאור [ט. באלפס]. בעל המאור מפרש שכל בני העיר יכולים לסמוך לכתחילה על עירובו של גדול העיר, וההוא סמיה לא היה בעיר ולא יצא ידי חובתו בעירובו של מר שמואל. שמואל אמר לו "סמוך אדידי", בוא אכול בביתי מסעודתי. כיוון שפשע בשנה השניה ולא דאג לעצמו לעירוב לא על ידי עצמו, ולא על ידי אחרים שיוציאו אותו ידי חובתו, אמר לו שמואל שהוא פושע, ואינו מזמין פושעים לסעודתו.

נראה לפרש שלדעת בעל המאור והר"ן עירוב תבשילין הוא "מתיר", ויכול לסמוך לכתחילה על כל עירוב, בין עירוב שלו ובין עירוב של גדול העיר. רש"י והר"ן סוברים שעירוב מהוה גם מתיר לבשל מיום טוב לשבת, וגם מצוה "כדי שיכרוור מנה יפה לשבת". את המצוה חייב לקיים בעצמו, וידי חובת "מתיר" מקיים אף בעירוב של גדול העיר. כשהיה אנוס או שוגג, הפסיד את המצוה, אבל יכול לבשל מפני שעירובו של גדול העיר מתיר לו לבשל מיום טוב לשבת. כשפשע, חכמים הפקיעו, לדעת הרא"ש, את עירובו, ואינו יוצא בעירובו של גדול העיר.

סיכום

נחלקו הראשונים בהבנת דין עירוב:

בעל המאור והר"ן סוברים שעירוב מהוה "מתיר", ולכן לכתחילה ניתן לסמוך על עירובו של גדול העיר. רש"י והרא"ש סוברים שעירוב מהוה גם מצוה כדי שיכרוור מנה יפה לשבת, מצוה זו חייב לקיים בעצמו, ויכול לסמוך על עירובו של גדול העיר רק בדיעבד כשהיה אנוס או שוגג.

הלכה

השו"ע [סי' תקכז סע' ז] פוסק כרא"ש שאסור לכתחילה לסמוך עירובו של גדול העיר, אלא רק מי ששכח או נאנס יוצא בעירוב של גדול העיר. הוא [סע' י] פוסק כמפורש ברי"ף וברמב"ם שגדול העיר צריך לזכות את העירוב על ידי גדול בר דעת שיכול להקנות לאנשי העיר את העירוב.